

Յայտարարում/իններն ընդունում են ամեն լիզուներով:

Յայտարարում/ինների ըստին 2 կույ., ըսկվաների համար կրկնապատկիլ:

ցիւ է Ասորկովկասի սահմանում գլու-
նուած մի հողաբաժին:

Ներառյալ համախառնային ցուցանիշներն էլ քաղաքացիները մասնավորապես պարզեցնել են տուրքերը և անհատական էքսպոնենտներին, կովկասեան մետաքսագործական կայարանին, կայսերական կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեանը, Բոգոմոլեանց և Էնֆիլաճեանց ծխախոտի գործարանատէրերին, Է. և Կ. Նորէլ նաւթագործական ընկերութեանը:

Անգլիական «Standard» թերթի տեսչութիւնը, Սև ծովի ափերի վրայ բնակութիւն հաստատելու համար Յունաստանից 50,000 հոգի յոյներ են դադարեցնել (2), որոնց ուսումնականութիւնը ձրի հոգեր է յատկացնում: Իրանի բոլորն էլ ուսումնական պիտի դառնան: Այդ գաղթականութիւնը բացատրուած է ներանով, որ ուսուցող կառավարութիւնը ցանկանում է Սև ծովի ափերում ապրող տեղական ժողովրդի մէջ սէր արծարծել դէպի ծովային գործը (1): Յոյները գաղթում են իրենց կառավարութեան համաձայնութեամբ:

ՄՈՂԻՈՒԿՅՈՒՆ.—Մօտ օրերս ս. Աստուածամօր եկեղեցու ժամհարները խուցում մի քանի զաղտնի ժողովներ, եղան իբրև թէ երեցփոխական հաշիւներ մաքրելու: Արդեօք այս գրութիւնը երկար պէտք է շարունակուի:

Տեղիս հայ ուսումնարանի հոգաբարձութեան անգործունէութեան մասնակցութիւնը վաղուց արդէն լրացած է. յուսանք, որ նոր բնութեան լինի: Նրանք թէ ժողովուրդը հասկանաւ իւր օգուտը և, այդպիսի դէպքում, իւր քուէն տար ուսում սիրող, մայրենի լեզուն սիրող, ազգային եկեղեցին սիրող անձերը և ոչ թէ այն աղաներին, որոնց համար հայ ուսումնարանը մի աւելորդ բեռն է: Արդիև ու կրկին երանի լըլինէր, եթէ հայր գործակալն էլ բաւականապէս գործակալական պայտօնով ու հրաժարուէր հոգաբարձական նախագահ լինելուց:

ՌՈՒՄԻՍԹԻ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

Տնայնագործութիւնը բարելաւելու և զարգացնելու համար պիտական կառուածների միջնորդութիւնը իւր առա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽՆԴՐԱՆԻ ԱՐՏՐ

I.

Քաղաքային աղմուկից կեանքը նոր եմ թողել, տանս օր հագուել կըլինի զիւր գալս. յուրիս վերջերին մօտ է. Ազգային գաւառի չոգ տեղերի հունձը վերջանալու վրայ է, իսկ Լ. գիւղն արդէն վերջացել է խուրձը քաշելու պատրաստութիւն է տեսնում. սարից քաշանալուն էլ ընդամենը մի շաբաթ է մնացել: Վայ նրան, ում արտը դեռ ոտի վրայ է. ստուռ-տեղ թողած՝ գիւղի-ցերեկ արտի մօտից չալտի հեռանայ. աչքից գցել թէ չէ, տաւարը կծղած արտը ծղնոտատեղ կըլինի:

Շաբաթ երեկայ է, ճնճիները ձայնը թնդացնում է մերձակայ անտառը, հնձուորները հանդից օրով խուրձ-խուրձ ուրախ-ուրախ վերադառնում են տուն, իսկ ես մեր տան առաջ, թթեմու չուսքի տակ նստած մի մեծ արկղ առաջն հանում եմ այնտեղից հին գրութիւններն ու աշխատում վերանորոգել անցիւրի մտապատկերներն այդ աղմուկից ազատ անկիւնում: Մայրս ինձանից գէնը նստած՝ թէյի բաժակներն է լուսնում, միայն նրան անհանգիստ են տեսնում զորովայն հուստը, որոնք սրտը աւելում վրայ ըստ բաժակներն ընկնեն. մայրս քչս անկուց բեզարած՝ նախատելով հուստերին՝ տեղից վեր է

ջիկայ տարուայ նախահաշուի մէջ աւելի քան 80 հազար լուրջ է մայնում: —Լուսաւորութեան միջնորդութիւնը պետական խորհրդի հաստատութեան է ստաջարիկ արհեստագիտական նոր ձևի ուսումնարանների համար իւր մշակած մի ծրագիրը: Այդպիսի ուսումնարաններից արդէն պատրաստուած արհեստագործները չեն դուրս գալ այլ արհեստի տարրական ուսումները ձեռք բերելով, աշակերտները 15—16 տարեկան հասակում կարող են մտնել մասնաւոր վարպետների մօտ արհեստագիտութիւնը վերջացնելու: Դարձեց լինելու է երեք տարուայ:

—Ինչպէս լուծու է, ճանապարհների հողորդակցութեան միջնորդութիւնը կանոններ է հրատարակել երկաթուղիների վրայ ձրի բժշկութիւն մոտցնելուն վերաբերեալ: Այդ կանոնների համաձայն, ձրի բժշկուելու իրաւունք ունին զրգաւոր դէպքերի ժամանակ բոլոր միասնականները, նոյնպէս և բոլոր ծառայողներն ու բանուորներն իրենց ընտանեկաններով: Հիւանդացած և ճանապարհը շարունակել անկարող ուղևորին սկզբնական օգնութիւն հասցնելու համար կայարանի կառավարիչը բժիշկ է կանչում և հիւանդին ուղարկում է մօտակայ հիւանդանոցը բժշկուելու:

—Բարձրագոյն թոյլ է տրուած 1893 թուին զեմամային հողային տուրքերը գիւղացիներին աւելնելու հասցատիկով: —Բնակային գլխաւոր վարչութեան հաւաքած տեղեկութիւններից երևում է, որ Մուսխայի բոլոր տեղերում բանտարկուածների և ռեզորուածների թիւն այս տարի անցելով տարուանից աւելի է 1,111 հոգով:

Ռուսիայի բոլոր նահանգներում և չրջաններում ուսու եկեղեցական-ծխական և զբաղիտութեան ուսումնարանների թիւն է ներկայումս 19,000, որոնց մէջ ուսանում են 518,000 հոգի: Այդ բոլոր ուսումնարանների վրայ ծախուած է տարեկան ընդամենը 2,068,700 ռ.

ԽԱՍԱՏՈՒՐ ԱՐՈՒՎԱՆ

Մեծապատիւ խմբագիր

Ղզլար քաղաքի մի քանի պանդուխտ հայ հացագործներ կարդացած լինելով

կենում կուտ գցել: Ճուտերը թխատարած վրայ են վաղում մի բոլակում վեր քաղում կուտն ու դալով մօտիս քէջէան առուակից ջուր խմում:

Շատ խաղաղ հոգեկան գրութեան մէջ ենք այդ երեկոյ:

Ահա այդ միջոցին ձեռները ծոցումը, գլուխը քաշ գցած՝ մօտենում է մեր հարեան հարաւը, որի նշանածն այս գործան սկզբներում ստիպւածից մեռել է: Աստուծոյ յօյտով թողնելով միտն-գամայն իւր ջանի կնքը, երկու աղջկանն ու տաւար տարեկան տղային: Հարսը մօտեցաւ, կուէ կեւա մօրս կողքին ու սկսեց ինչոր բանի մասին ձեռով—ոտով գանգատուել մօրս՝ չխօսկան էր նրանից:

Ձգացի ինչ որ ցաւ. պիտի ունենայ այդ հարաւը, որ հարեին միւր է գցել: Այդ բոլակից ուշքս գրաւեց նաւ Տիւրք գէմքով նայելի հարսին, որ իւր տար-տամ վիճակով հակառակ պատկեր էր ներկայացնում:

—Ինչ է ասում խաթուն, ա՛ն նան,— ձայն տուի մօրս՝ այլ ևս չկարողանալով գոպել ինձ:

—Ասում արտերս կծղել են, հատիկը հասակից վեր ա թափում, երկու օր էլ ոտի վրայ օր միտն, էլ ձեռ չեն դալ, սաղ գեղում մի մարդ չեմ գտնում: Բայց ա՛, որ Աստու սէրը զայ, հնձի: Մի քանի րոպէ, չլմտնալով ինչ ասում—լուցիկ թուաց թէ կըծիս մի ծանր ու տափակ քար դրին:

—Բա ինչ են ասում Արթիւնի եղբայր

պատուական «Նոր-Կար-ի» համակրելի առաջարկութիւնը Խաթատուր Արտիւնի յիշատակը յարգելու համար նրա անտիպ աշխատակրութիւնները հրատարակելու և մեծ հայրենասիրին մահարձան կանգնեցնելու մասին և առ ի սրտէ ցանկանալով նպատակ իրենց հայրենակցի յիշատակը յաւերժացնելու իրաւորման, իրենց քրտնաջան վաստակների կոպէկներէջ նուիրում են տան և մէկ ռ. (11 ռ.), որի հետ միացնելով և իմ փոքրիկ լուման՝ 2 ռ., ուղարկում եմ Ձեզ, մեծապատիւ խմբագիր, ընդամին և նուիրատուների հետեւալ տնտեսացուցակը, — Ղզլարոս Մովսիսեանց, Կրկնու իվանեանց, Մելքիսեդէկ Մովսիսեանց, Հաջի-Պետրոս Կարապետեանց, Յարութիւն Յովհաննիսեան, Յարութիւն Գէորգեան, Սարգիս Ուլիանեանց, Երեանցի Ալէքսան Երեանցի, Յարութիւն Նահապետ-Օղլի, վանեցի Կարապետ Մուրադեան և Սալաթ Կարապետեանց, բոլորն էլ մէկ-մէկ լուրջի: Ընդամենը—13 ռ.:

Կրկնու քան. Խզրաշեանց, Ղզլար, 14 սեպտ.

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Փոթիի հայ մշակներին վերաբերեալ

Մեր պարբերական մամուլի մէջ շատ քիչ անգամ տեղեկութիւններ են երևում Փոթիի հայերի կեանքից: Փոթիում քան և հինգ տուն հայ կայ. արդարև քիչ բան կայ. դրանց կեանքից գրելու բայց ինչպէս մոռանա՞նք այն ստուար բազմութիւնը, որ կազմում են մշեցի հայ մշակները: Նրանց կեանքի պայմանները շատ տխուր են: Նրանք աշխատում են մարգանցի արտահանութեան գործում, որ շատ անմաքուր գործ է առողջապահական տեսակէտից: Աշխատանքն այդքան անբարեբաւարիկ լինելով հանգերձ, նրանց վարձը համեմատաբար շատ չնչին է:

Այդպիսի հակառողջական պայմաններում և վերին աստիճանի չքաւոր գրութեան մէջ հասկանալի է, թէ ինչ կըլինի այդ խեղճերի վիճակն իրենց հայրենիքից հեռու: Բաւական է ինչեք, որ խողբայի ժամանակ օրական 4—5

տղաքը, միթէ չեն կարող մի օրըմ հնձիլ:

Խաթունը մօրս բերանով պատասխանեց.

—Ասում են անշաղ մերն ենք հնձըմ, օրը մանկթով հնձող ա գնըմ. հնց թող նենք, ասում են, էդքան փողն ու գանք քոնը հնձենք:

Պատասխան չդատայ. Ինչ տեսն այն մարդկանց, որոնք ամեն բանի վրայ սեպհական չահի տեսակէտից են նայում:

—Այլապէս ձայնի չի խնդրել. նըլանը շառաւոր են՝ կարող էին մի երկու հնձող տալ, մանաւանդ որ զրա մամուլին՝ ողորմածիկ Արթիւնը շատ է ձրի բան արել նրանց դրանը:

—Ասում ասել եմ. Այլապէս ձայն ասել է. հն, էն էր պակաս, որ դու կնկայ արտ էլ հնձեմ:

Միեկ սիրտս, ձեռիս թղթերը վաղ ածեցի ու մտածումս մէջ ընկալ: Այլապէս ձայն գիւղի հարուստ՝ ազդեցիկ օջաղներից մէկի գլուխն է. մո որ բարեգործութեան վրայ այս գաղափարըն ունի, ինչ հայի կըլինին նրանցից օրինակ աւնողները: Տեսէք այդ մարդն ինչպէս է մտածում. նա այնքան ետսէր ու այնքան անասնամիտ է, որ իրեն համար նախատիւք է համարում այրի կնոջ արտի համար մի երկու մշակ տալու: Աստուած իմ, այս ինչ հոգի է տիրում մեր գիւղացիներին և ինչ տիրութարարում նրանց քորացած սրտի տակ:

Սակայն, ըստ սովորութեան, չուտով հողի են մեռնում և այդ գոհերը հայ մշակներն են միայն: Արդ՝ որպէս զի նրանց չմնանք վիճակը փոքր ինչ բարեբաւարի, հարկաւոր է, որ տեղայն հասարակութեան կամ վերջապէս իրենց քան հանալի կազմուի նրանց մէջ մի խնայողական սնդուկ, որի հասոյթով զանազան անբարեբաւարիկ դիպուածներում ազատեն նրանց այդ անտէր կեանքից. Խնայողական սնդուկը կըլինի թէ նիւթական, կամեանք և թէ բարոյական օգուտներ կըտայ խեղճ մըլանցիներին: Մենք կանգ չենք առնում հայ հասարակութեան ճիւղ հաստատել Փոթիում, որին կըմանակցեն նաև տեղայն հայ հասարակութեան անդամները:

Բարեգործական ընկերութեան ճիւղը հաստատուելով, Փոթիում կըհաստատուի նաև այդ ընկերութեան մի գրաւարան-ընթերցարան մշակների համար, որոնց մէջ կան գրագէտներ:

Խնայողական էր, որ Փոթիի հայերը լուրջ ուշադրութեան առնէին մեր այս առաջարկութիւնը:

հողի են մեռնում և այդ գոհերը հայ մշակներն են միայն: Արդ՝ որպէս զի Փոթիի հայ մշակներն անտէր չմնան և նրանց վիճակը փոքր ինչ բարեբաւարի, հարկաւոր է, որ տեղայն հասարակութեան կամ վերջապէս իրենց քան հանալի կազմուի նրանց մէջ մի խնայողական սնդուկ, որի հասոյթով զանազան անբարեբաւարիկ դիպուածներում ազատեն նրանց այդ անտէր կեանքից. Խնայողական սնդուկը կըլինի թէ նիւթական, կամեանք և թէ բարոյական օգուտներ կըտայ խեղճ մըլանցիներին: Մենք կանգ չենք առնում հայ հասարակութեան անդամները:

Բարեգործական ընկերութեան ճիւղը հաստատուելով, Փոթիում կըհաստատուի նաև այդ ընկերութեան մի գրաւարան-ընթերցարան մշակների համար, որոնց մէջ կան գրագէտներ:

Խնայողական էր, որ Փոթիի հայերը լուրջ ուշադրութեան առնէին մեր այս առաջարկութիւնը:

Բ. Գաւառեան:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼԵՆԻՆԻՍՏ, 27 սեպտեմբերի.—Ահա մի ամբողջ ամիս է, որ պաշտօնական գործով գտնուում եմ պատմական Թալի-չի մայրաքաղաք Լենինքոմում: Իսկապէս ընթերցող հասարակութեանը շատ քիչ է յայտնի այդ ծովագերեայ քաղաքը, քանի որ նրա մասին ոչ մի թղթակցութիւն տղաւորում չէ մեր պարբերական թերթերի մէջ: Ինչեք այդ պատճառով էլ գրում եմ ներկայ համառօտ թղթակցութիւնս, որպէս զի փոքր ի շատէ տեղեկութիւն տամ ընթերցող հասարակութեան, մինչև որ լիակատար տեղեկութիւններ ժողովու:

Արդարև ինչ է պատճառը, որ հեռու Անգլիայական խորքերից թաւած տեղեկութիւններ են ստացւում, իսկ Լենինքոմում, որ գրեթէ մեր քթի տակն է, և ոչ մի տեղեկութիւն Մինչդեռ Լենինքոմն իւր առաւ ակնորոշութեամբ և միւս աղբիւրներով լիակատար կարող է

տեղի տուեց սառը դատողութիւնը, և կանգ առաւ այն ճշմարտութեան վրայ, որ մարդիկ շատ աննշան բանով են զանազանում կենդանիներից, եթէ նըլանց միտքն ու սիրտը չի լուսաւորուել ճշմարտութեան ու մարդասիրութեան վեհ գաղափարներով: Արդարեւ՝ ոչ ոք չէ կարող վկայել, թէ չունեն իրենց գցած ջամգաթից մի կտոր էլ իւր քաղցած ընկերոջն է տուել և կամ գայլը՝ չնորհակալութիւն արել հովուին, նրա ոչխարը փախցնելու:

Կարեկցութեան ոգու տեղ անկըմ մարդիկ մէջ ինչու են նոյն անողոր բնադրումները, ինչ որ անասունների մէջ, և միմիայն մարդու գիտութեան լոյսն է, որ աշխիւղ նըլացնում է այդ անասնական բնադրումները: Նա այն միտքը, թէ մի երջանիկ օր, մի՞նըջանիկ ժամանակ տեղաւոր կըհասկանայ իւր մտաւոր ու բարոյական վիճակի սոսկալի խնկումը, հնց որ ճշմարտութեան ու մարդասիրութեան գաղափարներն այդ կանեն նըլան,—փոքր մի հանգստութիւն տուեց սրտիս:

—Թող չլուսահատուի խաթունը. առաւօտը, երբ գիւղամէջ կըհուսաւորեն, թող գայ, հասարակութեան առաջ յայտնի իւր ցուր, իսկ ես կըպաշտաւանեմ: Խաթունը փոքր մի խօսքերիցս միմիայնութեամբ շնորհակալութեան նշան տեսնելով ուղում էր տեղից վեր կենալ, բայց մայրս փնչից քաշեց ուստեղեցի՝ թէյի հրաւիրելով, իսկ ես, նկատելով որ հարաւ քաշում է իմ ներկայու-

մրցել նրանի, Գեօկչայի և այլ քաղաքների հետ իմ կարծիքով պատճառն այն է, որ Լենինքոմում ապրող հայերը մազի չափ անգամ չեն հետաքրքրւում ազգային գործերով: Որպէս փաստ իմ ասածներին, կարող է ծառայել այն տխուր ճշմարտութիւնը, որ Լենինքոմն մինչև օրս չունի ոչ աղայոց և ոչ էլ օրիորդաց ուսումնարան: Մինչդեռ այստեղ կան բաւական հայեր և այն էլ հարուստ հայեր: Ինձ այնքան չէ հետաքրքրում Լենինքոմի պատուաւորան հայերի ստոնարութիւնը դէպի ուսումնարանը, որքան Ղարաբաղի հողերը իշխանութեան անտարբերութիւնը, որի իրաւասութեան տակ է գտնուում և Լենինքոմը: Նա իսկապէս այդ իշխանութիւնն իրաւունք էլ ունի անուշադիր թողնելու Լենինքոմը, քանի օր այդ իշխանութիւնից ոչ ոք գէթ մի անգամ այցելած չէ Լենինքոմը, որ կարողանայ մօտից ծանօթանալ այստեղի հայերի կեանքի և հազար ու մի տեսակ պահանջների հետ: Այս էլ աւելացնեմ, որ Լենինքոմի անանուն և օգի մէջ գոյութիւն ունեցող ուսումնարանը ունի մինչև անգամ մօտաւորապէս 200 հաւարը: Երբեք զրամագլուխ յայտնի (?) մարդկանց ձեռքերում: Սակայն ծիծաղային այն է, որ այդ զրամագլուխ վրայ բնաւ կոնտրոլ չկայ, կամ աւելի պարզն ասած՝ զրամն անտէր է: Ում ձեռքին օր է, տէրը նա է: Մի հարցնող լինի, ում համար է այդ օգի մէջ գոյութիւն ունեցող զրամագլուխը, քանի որ ուսումնարան չունին, հետեւապէս չեն էլ հետաքրքրւում գէթ միդասեան աղայոց զպրոց ունենալ, որ մատաղ սեւունը օրից օր չփչանայ փողոցներում, ծնողների համար անպատուարեւ անուն վաստակելով: Աւելի զարմանալին այն է, որ Լենինքոմի հայերը կամենում են (Աստուած կամենալ համարէ) միայն միդասեան օրիորդաց ուսումնարան ունենալ, իսկ աղայոց դպրոց—ոչ: Իմ հարցմունքին, թէ ինչ է պատճառը, որ աղայոց դպրոց չեն կամենում ունենալ, պատասխանեցին. «ունիք ուսուցող ուսումնարան, աղաքը թող այնտեղ կարդան: Ինչպէս չարժենան Լենինքոմի հայերի առաջ ցամախուց ոչ անքան հեռու գտնուող պարսկական Մարա-սի գիւղի հայերը, քանի որ վերջիններս աննշան ժամանակամիջոցում չնոր-

թիւնց, դիմամբ հեռացայ: II. Առաւօտեան, ըստ սովորութեան, գիւղացիները վաղ հաւաքուցին գիւղամէջ ու արևի մօտի տեղեկուտ ուրբերի տակ Նիստը տուին: Որը սըլաւը, որը, սըլ կողքի վրայ թիւնի տուած, գրե ծալապատիկ նստած, որը բաժնի թիւս, եղանի վրայ յենուած՝ բարձր առում-խօսում էին օրուայ չարիքների մասին: Նրէկուայ ամայացած գիւղը կենդանութիւն էր ստացել այսօր: Խաթունին իմաց անել էի տուել, որ ինձանից մի քիչ ուշ գայ գիւղամէջ: Գիւղը դաւուս օրից միջոց չէլ ունեցել գիւղացիներին տեսնել միտալին խմբուած: Մի տարի անցնելուց յետ առաջին անգամ էր գիւղամէջ գնալու: Որ մօտեցայ, բայց ծերերից, բոլորը տեղերից կանգնեցին:

—Իարկ օր ձեզ, բարձր ձայնով ընդհանուր բարեւ տուի ու ծերերից մէկի մօտ նստեցի:

—Բարով, հողմը բարի ես եկել, վարժապետ ջան,—ձայն տուին ամենքը:

—Ինչպէս էք իօրայ գնըմ. սաղ-սալ լամմէք:

—Պահել ա բարի աղօթքը, լաւ ենք: Գուտ սաղ լեւս, գործերութեանը գուտ եմ ըլլմ. մեզ ինչ կայ, մենք մեր տանն ենք:

—Ե՛հ, դէնա որ սաղ-սաղ մեզ եմ հասել, լաւ կըլեմ էլի:

—Փառք Աստու,—ձայն տուին ամեն կողմից:

Բոլորն էլ մի առժամանակ լուցին

18

(257)